

Gornji rezultat potvrđuju i stilistički kriteriji, od kojih su uzeti u obzir anafora i opkoračenje.

Nakon općeg dijela slijedi posebni u kome se naglasak prebacuje na sadržajnu stranu: interpretacija svih 18 distihički i 6 od 7 Horacijevih monostihički pisanih pjesama (po 3 u većim i u manjim asklepijadejima; sedma je već prostudirana III 12).

Konačni rezultat koji proizlazi iz oba dijela rasprave naveden je na str. 320: Horacije je sve svoje lirske pjesme iz 4 knjige „Carminum“ pisao u strofama, one u sistemima od po 2 ili 4 stiha u katrenima, monostihičke u strofama od po 2 stiha, a pjesmu III 12 u strofama od 3 stiha.

Poseban je problem oda IV 8. Poslije iscrpnog prikaza historijata proučavanja tekstoloških pitanja te pjesme B. se priklanja onim izdavačima koji kao interpolirane izbacuju stihove 17 i 33, prvi zbog poznate povijesne greške koja se, po autorovu mišljenju, ne može objasniti na zadovoljavajući način, a drugi zato što narušava strukturu pjesme koncipiranu u strofama od po 2 stiha, a ne zbog neparnog broja stihova koji ostaje poslije atetiranja stiha 17. B. smatra da nema razloga za sumnju u autentičnost drugih stihova pjesme.

Na str. 321—333 nalazi se dodatak o „Muzikalnosti (Horacijevih) oda“. Nasuprot Büchneru, B. smatra da je za utvrđivanje strofičnosti oda od bitne važnosti pitanje njihove muzikalnosti, tj. vezanosti uz muzičku pratnju. To potvrđuje citatima rimskih metričara iz zbirke „Grammatici Latini“.

Nakon „zaključne napomene“ (334—336) slijede još tri dodatka: „Metri oda i njihovi grčki uzori“, „O tradiciji katrenske strofe“ i „Brojčani odnosi u kompoziciji oda?“. Prva dva donose vrlo zanimljiva opažanja i podatke a treći pokazuje neke neobične brojčane odnose među zbrojevima stihova u alkejskoj strofi, safičkoj strofi, pojedinim knjigama „Carminum“ itd. Od str. 359 do kraja nalazi se popis literature (vrlo iscrpan) te indeksi mjesta (u Horacijevim odama) i pojmova.

Z. Dukat, Zagreb.

THEODOR MOMMSEN: *Tagebuch der französisch-italienischen Reise 1844. 1845.*. Nach dem Manuskript herausgegeben von Gerold und Brigitte Walser. Verlag Herbert Lang, Bern und Frankfurt (M.), 1976, 8°, 252 str., 4 il.

Leta 1843 je Mommsen promoviral *summa cum laude* na juridični fakulteti univerze v mestu Kiel; bil je brez sredstev, zato je takoj sprejel mesto učitelja na dekliški šoli v mestecu Altona. Še isto leto je izdal svojo 1. knjigo *Die römischen Tribus in administrativer Beziehung* [Altona 1844] in naslednje leto prejel dansko kraljevo (Schleswig-Holstein je spadal tedaj pod Dansko, prim. Mommsenova sestavka „Die Schlacht bei Schleswig“ ter „Die Annexion Schleswig Holsteins“ ponatisnjena v njegovem zvezku *Reden und Aufsätze* [1912³] 363 ss.) z vzpodbudo, naj v Franciji in Italiji pripravi zbirko starorimskih pravnih virov. Bil je star 27 let.

Dne 21. septembra 1844 se je v Hamburgu vkrcal ter poln pričakovanj in želja odjadral proti Le Havru. V svoj delovni program je vključil tudi številne prošnje prijateljev, da bi primerjal razne rokopise klasičnih del, od Aristofana do obskurnih juridičnih tekstov. Predvsem pa je želel nadaljevati študijsko-raziskovalno delo na rimskih *tribus*, kjer se je drastično pokazalo, kako neurejeno, prav razmetano, je epigrafsko gradivo. Mommsenu je bilo jasno, da brez podatkov, ki jih nudijo napisi, v celi vrsti študijskih smeri ni mogoče napredovati, jasno pa tudi, da je zbrati podatke iz napisov prezamadno delo za individualnega raziskovalca. Hitro je spoznal, da je treba napis urediti v znanstveno neoporečen korpus, ki ga je pozneje redigiral z njemu lastno velikopoteznostjo. Seveda so pri zorenju ideje imeli svoj delež razgovori in planiranja še v času študija in kasneje z učitelji (Jahn, prim. tople besede o njem, ki so ponatisnjene v zvezku

Reden und Aufsätze [1912³] 458 ss.) in strokovnimi kolegi, katerih projekte je izvedel šele mladi Mommsen. Pozabiti pa ne smemo tudi na tedanji polet grške epigrafike pod Boeckhovim vodstvom, kar je delovalo stimulatивно na vse sorodne panoge.

Iz Le Havra je Mommsen odšel v Pariz, nato čez Lyon in Nimes na Marseille, v Genovo Firenze, Rim, kamor je prispel konec leta in kjer je ostal do maja 1845. Nato je obiskal svojega vzornika Borghe-sija v San Marinu in šel dalje čez Ankono v Napoli in Sicilijo. Tu dnevnik preneha. Dopolniti ga je mogoče s pismi in drugimi podatki. Konec leta 1845 je bil zopet v Rimu; leto 1846 je prebil v Napolitanem kraljestvu in pripravljal slovito prebojno publikacijo *Inscriptiones Regni Neapolitani Latinae*; maja 1847. je zapustil Rim, se vrnil preko Trsta in Dunaja v Berlin in nemudoma pričel organizirati delo za korpus napisov rimskega imperija.

Bivanje v Franciji in Italiji je mladi Mommsen temeljito izko-ristil. Njegova pot je tekla od biblioteke do biblioteke, od muzeja do muzeja, ob čemer je obiskoval tudi znance, strokovnjake, prijatelje in se udeleževal kulturnega življenja. Predvsem je obiskaval gledališča in cerkvene prireditve in zapisoval v dnevnik vtise, ki jih je dobil. Vmes je — tu in tam prav s poetičnim čutom — popisoval svoje meditativne ali oddihu namenjene sprehode. Poglobljal se je v umetnost in arhitekturo, in dnevnik s svojimi podrobnosti dokazuje, kako veliko je bilo Mommsenovo znanje na tem področju in hkrati reflektira nivo tedanjih šol. Kako je užival v rimskih karnevalskih razposajenostih, ki se jih je kajpak aktivno udeleževal in jih tudi skušal popisati (pri tem je gotovo poznal Goethejev klasični opis le-teh za leto 1789), vidimo iz nekaterih beležk. Hkrati in ob veselju do študija in potovanja pa v zapisih nenehno prihaja do izraza mehka navezanost do svojih dragih.

Po bibliotekah je predeloval epigrafsko literaturo — več ali manj je znal vse jezike — lokalne tiske, predvsem manuskripte z deli klasikov, da bi poiskal variante v odnosu do objav. Po muzejih je študiral in kopiral napise na spomenikih.

Dnevnik, ki ga obravnavamo, je pisal za svojce in je med tistimi redkimi njegovimi arhivalijami, ki so preživele nacistično vojno. Prav zato sta izdajateljja Brigitte in Gerold Walser vkljub Mommsenovi testamentarni klavzuli, naj se 'potomstvo in javnost z njegovo individualnostjo ne ukvarjata', oskrbela skrbno objavo — ki so jo dovolili tako pristojni arhivalni centri kot tudi Mommsenovi vnuki. Hkrati sta izdajateljja opremila dnevnik s 4 privlačnimi ilustracijami, od katerih so tri karikature, ki so jih skicirali Mommsenovi prijatelji ali občasni spremljevalci na poti, in sicer Mommsenov portret ob študiranju (mladostna glava s po dolgimi lasmi na prečo, ovratno ruto z bohemskim vozlom, mehak telovnik in debel površnik, oster pogled skozi miniaturna jajčasta očala, ki je ostro uperjen na rokopisni list), Mommsen jezdi skozi Kampanjo (z beležnico v roki ter otožno ozirajoč se na nagrobnik, ki tone v močvari), Mommsen pri kopiranju gradbenega napisa na mostu pri Castel di Sangro (konj v rečnem koritu, na njem Mommsen, ki s konjskega hrbta prestopa na prislonjeno lestev, da bo pod nizom ravednih glav na mostni ograji zbliza čital napis); četrta ilustracija pa je rokopisna stran iz dnevnika.

Dnevniku sta izdajateljja priključila nekaj koristnih opomb, bibliografski indeks v tekstu omenjenih oseb, ter Mommsenovo spomenico Pruski akademiji znanosti, v kateri je razložil zasnovno in načrt dela za *Corpus inscriptionum Latinarum*. Tekst te spomenice je napisal januarja 1847 v Rimu. Danes je težko dosegljiv, ker ga izdajateljji niso privzeli v njegove *Gesammelte Schriften*. Spomenica vsebuje tudi osnovne smernice za izdajo epigrafskih korpusov in bi jo moral vsak epigrafik poznati. Zato in zaradi zgoraj omenjenih zanimivosti spada Dnevnik v sleherno zgodovinsko študijsko biblioteko.

Naj še enkrat poudarim, da nam Mommsenovo pisanje omogoča sproten vpogled v njegova doživljanja, v njegovo delo, spoznavanje in tudi okolje v času, ko je deloma že nastajalo dvoje njegovih velikih del, *Zgodovina Rima* ter *Corpus inscriptionum Latinarum*, dvoje nosilnih stebrov za proučevanje antičnega sveta in njegove organizacije.

J. Šašel, Ljubljana

CORPUS VASORUM ANTIQUORUM, Yougoslavie — Fascicule 4, Sarajevo — Musée National de la République Socialiste de Bosnie — Herzégovine — Fascicule unique, par Maja Parović-Pešikan. Belgrade 1975, 53 pages + 48 planches.

После доста дуге временске паузе изашла је из штампе нова југословенска свеска познате међународне серије CORPUS VASORUM ANTIQUORUM која обрађује грчке вазе из Земаљског музеја у Сарајеву. Ова свеска је уједно и прва права свеска ове серије о античким вазама из Југославије, јер су претходне три, изашле између два рата (V. Hoffiller, CVA, Yougoslavie, Fasc. 1 et 2, Zagreb — Musée National; N. Vulić — M. Grbić, CVA, Yougoslavie, Fasc. 3, Belgrade — Musée du prince Paul), садржавале праисторијску керамику из Археолошког музеја у Загребу и Народнoг музеја у Београду и на тај начин излазиле из уског оквира тематике коју ова серија обрађује. У скорој будућности се предвиђа публикавање и осталих збирки грчких ваза из наших музеја, Загреб, Скопља, Београда, Сплита итд. те ће на тај начин овај још увек недовољно познати археолошки материјал бити дефинитивно презентован научној јавности.

Вазе објављене у Сарајевском корпусу, сада у Земаљском музеју у Сарајеву, припадале су раније различитим приватним збиркама и набављене су у самој Грчкој или на Кипру. Изузетак представљају две вазе са наше територије, један лекит са црним фигурама с краја VI века н.е., купљен у Мостару а нађен, према саопштењу продаваца, на острву Хвару (Табла 22, 7—9) и један скифос такође са црним фигурама из прве половине V века, нађен према једном податку у Бару (Табла 19, 5—6, 9). Први недовољно документовани каталог ове керамике начинио је Е. Буланда почетком овог века (cf. E. Bulanda, Wiss. Mitt. Bosn. Herz. XII, 1912, 254—300), али се већ дуже времена наметала као императив нова и акуратна обрада овог материјала. Свеска која је пред нама резултат је дугог и плодног рада у том правцу Маје Паровић-Пешикан, која је уз помоћ наших и страних стручњака успела да на један задовољавајући начин презентује у новој свесци Корпуса овај занимљиви материјал.

Сарајевска збирка обухвата кипарске вазе, микенске вазе, геометријске вазе из Атике, геометријске вазе из Беотије, протокоринтске вазе, коринтске вазе, атичке вазе са црним фигурама, беотске вазе са црним фигурама, атичке вазе са црвеним фигурама, један фрагмент белог лекита, апулске вазе итд. и тако представља у малом заокружен пресеку главних тенденција развоја класичне керамике од раних времена до хеленистичког периода. У том смислу она може да послужи и као изванредан практични приручник свим студентима класичне археологије у нашој земљи који се баве овом тематиком.

Иако је проучавање грчке керамике већ дуже времена у жижи интересовања бројних археолога из многих земаља света, па се обелодањење неких мањих збирки ове керамике не сматра неким посебним догађајем у комплексном истраживању ове тематике, ипак ће поједини примерци из Сарајевске колекција вероватно скренути на себе пажњу многих познавалаца и стручњака својом занимљивошћу, лепотом и оригиналношћу. Између осталих ваза, скрећемо посебно пажњу на пластичну вазу у облику згрченог сатира (Табла 27—28) на чијем је горњем делу насликано црвеним фигурама надметање Аполона и Херакла око Делфијског трonoшца. Пластичне вазе овог и сличних типова јављају се крајем VI века да би своју пуну популарност доживеле у првој половини V века, па и наш примерак, како аутор са правом истиче, припада вероватно том времену. Ваза је ван сваке сумње аутентична, иако су постојала мишљења, због несигурних паралела у до сада познатом материјалу, да је реч можда о фалсификату,